

GREGORIO ATXA-ORBEA, "ORBE" BERTSOLARIA

Orbe-ren bertsogintza:
Xabier Amuriza

Ezagutu zutenen oroimena:
Juan Mari Narbaiza
Pedro Zelaia
Jon Etxabe

EGO IBARRA 1992

Eibarko Udalaren izenean, eskerrik beroenak "Orbe"ren familiari, batipat bere alaba Felisari, bertsoak eta argazkiak argitara emateko baimena eman eta bere aitaren bizitzaren pasadizoak kontatzeagatik.

EGO IBARRA IKURRA: J.A. Arkotxa

ISBN

Eibarko Alkatesa eta Batzorde-burua izanda, niretzat benetan pozgarria da, "Orbe"k, Gorosta bailadako baserritar harek, orduko denporetan egin zituen bertso-paperak Ego Ibarrenen zortzigarren liburuan kaleratuta ikustea.

Eibartarrei edo Eibarri buruzko bertsoak, ezin hobeagoak izan. Herrian, denbora hartako edozeinek ikusiko du bere burua bertso horietan. Akaso, askok dauzkate oraindik gogoan.

Badakigu bertso gehiago egin izan zuela, hemen azaltzen ez diren bertso batzuk ere badaudela, norbaiten memorian edo agian etxeren baten, baina guk, bere alabak emandakoak argitaratu ditugu soilik, errespetoa zor diogulako hainbeste urtetan aitaren bertsoak eta oroimena gorde izan dituen emakumeari.

Ez da izango Ego Ibarra-ren azken bertso liburua. Gezurra dirudien arren, Eibarrek izan ditu bertsolariak, bertakoak edo bertan sustraitutakoak, eta, Batzordearen filosofiari eutsiz, "memoria historikoa" berreskuratze aldera, bertsolari edo koplak egile horiek nortzuk izan ziren eta zer egin zuten kaleratzen saiatuko gara, ahal dugun neurrian eta dakigun apurraz baliatuz.

Aurora Bascaran, Alkatesa, 1992ko azaroa

AURKIBIDEA

"ORBE"REN BIZITZA

EZAGUTU ZUTENEN OROIMENA

Juan Mari Narbaiza
Pedro Zelaia
Jon Etxabe

"ORBE"REN BERTSOGINTZAREN GAINEAN

Xabier Amuriza

ORBEREN BERTSOAK

- 1.- "Gerra Zibila", 72 bertso.
- 2.- "Las Modalidades de los Eibarreses" (Eibar eta eibartarrei eginda koak), 25 bertso.
- 3.- "Salbadoriari", 25 bertso
- 4.- "Arrateri", 5 bertso

GREGORIO ATXA-ORBEA ORDORIKA, "ORBE"

Gregorio Atxa-Orbea 1884.eko maiatzaren 12an jaio zen Eibarren. Bere ama, Josefa Ordorika Berraondo, Ermuako "Berdengillo" baserrikoa zen. Aita, Pedro Mari Atxa-Orbea, orduko agirik dioskuen moduan, Eibarko "Orbekua".

Bost anai-arreba ziren: Mikaela, nagusiena, Gregorio, Kandido (eskopetagina), Jose, eta Eugenia, azken hori gazteena.

Gregoriori, mutiletan nagusiena zela eta, maiorazgo izatea tokatu zitzaion eta "Orbe" baserrian bertan geratu zen. Eskolara joan zen, sasoi hartan ohizkoa ez bazen ere, Durangoko jesuetan ikasi zuen bizpahiru urtez. Mallabiako Benita Uriarte Mallabarrenarekin ezkondu zen eta alaba bakarra izan zuten, Feliziana, 1914. urtean jaioa. Gregorioren gurasoak, ezkontzeke zegoen Jose anaia eta Berrizko Julia Aizpurua neskamea ere, urte haietan, "Orbe"n bizi ziren.

Gerraurrean, "Orbe" baserrian, tabakoa jasotzen zuten eta horretan ere aritu zen Gregorio. Bere aitak ortugintzarako joera handia zuen eta semeak jarraitu egin zion egiteko horretan.

Jaiotzez eta izatez baserritarra, "Orbe" gaztetatik hasi zen baserritarren alde lan egiten. Gaur Ondamendiko Eskolak dauden inguruan zegoen matadero zaharrea "Orbe"k, beste askorekin batera, lan asko egin zuen "Alkartasuna" baserritarren Elkartearen bitartez -hainbeste bider entzun dugun *Hermandadia- abere-hiltegi hura behar zen moduan zaintzeko.

Arrateko Udalekuak edo Koloniak egiterakoan ere izan zuen zerikusia eta 1910. urteko udan Eibarko umeek han pasatu zuten euren opor-denbora. Arraterako uraren kanalizazioa ere egin zuen. Santa Kruzko eskolak egiterakoan ere han jardun zuen, baserritarrek lurra utzi eta Udalak eskola egin baitzuen Gorosta eta Mandiolako umeentzat.

Elkartean "Orbe"k egindakoaz izkribu asko ez badago ere, argi dagoena omenaldia da, 1930. urtean *"Aginaga, Gorosta, Mandiola, Otaola, ta Arrateko Baserritarrak Euren Zuzenlari Ta Ongile Dan On *Gergorio Acha Orbeari"* egindako omenaldia. Baserritarrek, "Orbe"ri, euren eskerrona erakutsi nahian, omenaldia eta Hilario Unzetak larruan egindako diploma eskaini zizkioten. Azpimarratzekoa da Hilario Unzeta irudi-egileak, diplomaren eskumaldean matadero zaharra dibujatu izana "Orbe"k horretan egindako lanaren erakusgarri.

Sekula militatu ez bazuen ere, pentsakeraz errepublikanoa zen eta Arrate eta Gorosta Bailadetako baserri-Alkate aukeratu zuten 1931ko apirilaren 29an,

Eibarren Errepublika aldarrikatu eta handik aste pare batera. Hona zer dioen orduko aktaren *zirriborroak:

"El Sr. Alcalde, a continuación, da cuenta de haber designado por su parte a D. Gregorio Acha Orbea Alcalde de barrio para los valles de Arrate y Gorosta."

Orduko Alkatea Alejandro Telleria zen, eta zinegotzi edo kontzejal, Domingo Kortazar, Juan de los Toyos, Eulogio Garate, Jose Lizarraburu, Felix Arregi, Gregorio Bustindui, Marzelino Baskaran, Mateo Kareaga, Florentino Bueno, Florentino Carral, Kandido Arrizabalaga "Apotxiano", Jazinto Alberdi, Migel Gorrotxategi, Jose Maria Ojanguren, Jazinto Galarraga, Joakin Elortza eta "Orbe"ren lagun minak ziren Martin Erkiaga eta Esteban Rementeria.

Bestalde, Telleria Alkateak, Mataderoako Juntarako aukeratu zuen, Eladio Gisasola, Felix Areta eta Jose Maria Atxa "Gañeko" baserritarrekin batera.

1934ean, Eibarko Fiskal izendatu zuen Iruñeako Lurralde Auzitegi Nagusiko buru zen Jose Maria Olalde Satrustegi jaunak, karguan 1937. urterarte jarraitzeko aginduarekin. Garai hartan fiskal izateak herritarren arteko tira-bira guztietan bitartekari moduan ibiltzea, eta, fiskalak hala egitea komeni zela uste zuenean, zigorrak eta isunak jartzea zekarren.

Gerratea heltzerakoan, "Orbe"k, frentea zetorrela eta baserritik ihes, Estaziño kalera jo zuen eta handik Eibarko "Buenos Aires" etxera, noiz kartzelaratuko zuten beldurrez, baina lagunak alderdi guztietan zeuzkan eta beste batzuren artean, bere alde gehien egin zuena "Bar España"ko Jesus Guruzeta izan zen, karlista izanda ere, bere alderdi-kideei *"ez daukazue lotsa haundirik holako gizon baten atzetik bazabizie"* esan baitzien.

Gerra-ostean, beste askok bezala, bereak eta bi pasatu zituen. "Orbe"ren bertso gehienak ordukoak dira. Bere biloba Gregoriori bertsoa errexitatu, eta horrek, papereratu egiten zituen. Horri esker eskuratu ditugu bertsook, garai baten inprentaratu eta jendeak erruz kantatzen zituen bertsook*.

Gregorio Atxa-Orbea 1967ko abuztuaren 11an hil zen 83 urte zituela.

* Orduko agirietan, "Gergorio" moduan azaltzen da bere izena, berak osteria "Gregorio" sinatzen zuen.

* "Zirriborroa" diogu orduko aktarik ez dagoelako Eibarko Udalean. Honako hau eta Errepublikara garaiko guztiak, eskuizkribu soilak dira, akta baliorik ez dutenak.

* Bere bizitzaren berri edukitzeko erreferentzi nagusienak hauek izan dira:

- . Felisa Atxa-Orbea, bere alaba
- . Udaletxeko aktak 1909-1911
- . Errepublikara garaiko akta zirriborroak 1931-35
- . Polikarpo Larrañagaren "Contribución a la historia obrera de Euzkalerria" Añamendi Edit. 1977. 2. bolumena, XIII. Atalburua.
- . Gorosta auzokoak
- . Toribio Etxebarria-ren "Lexikoa" (414. eta 598. orrialdeak)
- . "Eibar" On Pedro Zelaiak zuzentzen duen aldizkaria.

* Bertsoak direla eta, ohar hauek egin beharrea gaude: "Gerra Zibila"ren 72 kaleratzen ditugu lehen aldiz, baina bere alabak duen jatorrizkoan 74 azaltzen dira. Zoritxarrez, jatorrizkoaren azken orrialdea, amaierako bi bertso horiek zeuzkana, erditik apurtuta dago.

"Las modalidades de los eibarreses" izeneko bertso-sorta osorik dago. Baita "Salbadoria"ri izeneko ere, agian ezagunena jende artean inprentaratu eta banatu zelako. Ostera, "Arrateri" bertsoak, izatez 25 zirenak, bost bakarrik eskuratu ditugu, eta nolabait esateko, "bigarren eskukoak", "Eibar" aldizkaritik atera baititugu.

EZAGUTU ZUTENEN OROIMENA

Juan Mari Narbaiza
Pedro Zelaia
Jon Etxabe ("Don Juan")

Gregorio Atxa-orbea, "Orbe Zaharra"

Juan Mari Narbaiza

Lerro hauek idazterakoan kezka izugarria sortu da nere barnean, egungo pertsonaia nik baino askoz gehiago ezagutzen duen jende pila bat bait dago, horregatik aurrez barka eskatzen dizuet eginkizun honetan ausartu naizelako.

"Orbe zaharra"rekin hasten naiz, guk, gure artean, ez genuelako ia inoiz Gregorio izena erabiltzen berataz mintzatzekoan.

Gregorio txiki-txikitandik nuen nik ezagun, izan ere, "Ezkaregi Errota" nere jaiotetxetik oso gertu dago eta "Orbe" baserria.

Gregorio zen gorputz handikoa, piper gorriaren antzeko sudurra, ahots sendoa, begirada pikaroa, irripar errezekoa, hiztun atsegina eta auzo guztian erregalatzeko adina umore berarekin zuen gizona.

Bazuen hainbat dohainen artean hizketarako xarma eta arte berezi bat. Nahiz kideko aiton-amon, sasoiko andra-gizon, edo neskatila eta mutil koxkor, denentzat zuen ateraldi gustagarriren bat. Besteak beste, "Ezkaregi"ko Luxiano, "Biriñao"ko Benitto eta gure aitona Ziriakorekin zenbat hitz aspertu egin zuen Jainkoak ere ez du jakingo. Gogoan dut nola behin baino gehiagotan, hiru agureak, bakoitza bere soroetan lanean, elkarrekin hizketan iharduten zuen.

Hamaika aldiz entzun izan nion gure amari: "*Gregorio ez danian, akabo errekaldeko umoria!*".

Gregorio goiztiar purrukatua zen. Beti izaten zuten Orben artaldetxo bat eta goizero han aterako zen aitona zahar askoa, "Linda" bere txakurra lagun zuelarik, artaldea bazkatzera. Uda partean goizeko bostak orduko hasiko ziren "Linda"ren zaunkak, ardien zintzarri hotsak eta Gregorioren ohiauak...Zenbat loaldi goxo egiten genuen guk mutil koxkorretan diana hura pasa ta gero ere!

Nik ezagutu nuen garaian behintzat "Orbe" fede handiko gizona zen, ez zen zakarra eta ez zen birao zalea, ezta gutxiagorik ere; nik entzun izan nion handiena "*Mekabuen la sapatilla verde*" zen.

Lehen esaten nuen bezala, han joango zen Gregorio bere ardiekin, Txingotei mendira. Mendi honek, ardientzat jana ez ezik bazuen harentzat xarma berezi bat. Pentsa daiteke Txingotei zuela bere aldare nagusi, norbait hil zela jakindakoan beti esaten bait zuen: "*fulanongaitxik aitxagure bat errezau dot Txingoiteko tontorrian*".

Aitona pikaroa...

Pasadizo asko konta litezke Gregoriori buruz, baina luzeegi egin gabe horra bi muestratxo.

Behin horrela, gure aita zena, Jose, eta Orben morroi zegoen Pedro Mari atera omen ziren igande goiz baten, edurra sendo zegoela, erbi arrastorik ote zegoen edo...Eguerdi aldera, zigarro bana erreaz, han omen zeuden berriketan, bakoitza bere etxera abiatzeko presa handirik gabe, eta halako baten, hor deitzen dio Gregoriok morroiari: "*Pedromariiii!!*", morroiak "*ze biozu?*" eta Orbek "*horri, Joxei, esaixozu, berandua dala eta zu etxera bialtzeko*".

Beste baten, nik hamalau urte nituela edo, Azitaindik gora pista edo kotxe-bidea egiten genbiltzala, han geniarduen Gregorioren biloba, hura ere Gregorio, eta idazten ari den hau bide izkina baten harrizko horma bat egiten, argin titulurik gabe noski. Halako baten han ikusten dugu siestatik jeiki berri, musu gorri-gorriarekin aitona, eta begirada pikaro eta irripar maltzurrez, hara zer bota zigun:

"Eitten beste denbora iraungo ote dau zutik..."

Zer pentsatu ederra jarri zigun haren enbidoak.

Orbe bertsolari

"Orbe zaharrak" berto paper dexente idatzi omen zituen. Gure baserrian ere, gogoratzen naiz mutiko nintzela, paper haietako batzuk bazirela, baina zabarkeriz, edo ez dakit zergatik, guztiak galdu ziren, beraz ez dut haren bertsogintza gehiegi ezagutzen. Hala ere, sarritan entzun nizkion berari aurrez-aurre. Kantatzen ez nuen inoiz somatu. Beti esanaz edo erreztatuz izaten ziren bere bertsoak.

Bizia eta zorrotza zen, arrazoietan ironi askoduna, eta gai asko jorratu zalea: gehienbat seriotasun baten barruan baziren ere, bazuen bestelakorik ere.

Lehenago aipatu dudan bide berria bukatu zela eta, afari eder bat egin genuen "Orbe" baserrian. Han ginen auzokide mordo bat, eta afalostean denok umore onean geundela, hor hasten da Gregorio, berak ohi zuen eran bertso zahar eta tarteka berriak ere erreztatuz, bide berria denon onerako izan zedila etabar esanaz. Halako baten, lagunuen batek ea berdekeri pixka bat ez ote litzatekeen komeniko esan zion, eta "Orbe" berehala moldatu zuen denok parrez uzteko modukoa. Nik, tamalez, bertsoaren erdia dut gogoan, baina hemen jartzea merezi duela iruditzen zait:

**"ez erortzeko esanagaitxik
seigarren mandamentuan
atzera gutxik eitten dabe
parian jarritxakuan"**

Luzaroan jarrai liteke "Orbe" zenari buruz idazten, baina haren lana dastatzeak merezi du benetan.

Nere aldetik, aintzik-solastxo honek Gregorio gehixago ezagutzen pixkat lagunduko zizuela espero dut.

**Auzoan ez nun izan
oso maixu txarra
hargatik daukat bera
eskertu beharra
hizketan nahiz bertsotan
beti barra-barra
erreka zulo hartan
zu zinen bakarra
egun haundirarte
agur "Orbe zaharra".**

Gregorio "ORBE" gogoratzen...

Pedro Zelaia

Gizon jatorra zan "Orbe"ko Gregorio Atxa-Orbea. Izketalari jatorra. Lagunarterako aukerakua. Barriketa bako basarritar jakituna. Urte askuan auzo-alkate izan zan Eibarren eta baita be erriko fiskal. Jaungoikuak bakarrik dakiz baserritarren alde, -bereziki Mataderoko gauzak konpontzen eta orretarako bazkun bat sortzen- "Orbe"k egindako biarrak. Bardin Santa Kurutzeko eskola sortzen, Arrateko koloniak eta beste gauza asko bultzatzen...

Gregorio "Orbe" ez zan diruakin erosten zan gizona. Konzientzia aundiakin joka tzen alegindu zan beti. Zuzentasun zalia zan. Ta mundu onetan sarritan oi dan lez, batez be gure gerra egunetan sufritzia tokau jakon eta ez gitxi. Baiñan pasautakuak pasa, gure "Orbe"k ez eban sekula bere gizatasuna galdu. Ez eta damutu be on egiñarekin eta, askotan, "etxekalte" izatearekin.

Iñoiz ez naiz aztuko zelako atsegiñez entzun nebazen, Salbatore egun baten eta Salbatore ermita onduan, arek irakurritako bertsuak Eibarko herriaren omenez berak egiñak.

Ilustraua zan. Olerkari sena zeukan. Bere kantu papelak asko zabaldu ziran gure artian. Jakiteko egarri aundiakin bizi izan zan, batez be eliz gaiak. Aldi librietan, beti libururen bat eukiko eban bere eskuetan.

Arrateren maitalia zan. Zenbat aldiz, bere bior zurian edo zaldi beltzean, ez ete zan eldu Arrateko Amaren ondora!

Laburki bada be, gogoratu nai izan dot lerrotxo auetan "Orbe"ko Gregorio Atxa-orbea. Merezitako eibartar zintzo baten aipamena ziur asko.

"Hura zen gizona, hura!"

Jon Etxabe "Don Juan"

Ahaztuta edo oroitzapenetan korapildua neukan, berataz zerbait idazteko eskatu didatenean. Ezagutu bere azken urteetan ezagutu nuen Gregorio. Antzematen zitzaion gazteagoko gorputz lerdena, tentea, dotorea.

"Gizon listua. Edozein gauzaz zentzuz berba eingo zetzun. Ikasteko aukerarik izan baeban, eminentzia izango zan."

Orbeko etxaurreko gerizpean edo sukalde bazterrean egon ohi ginen, kontu kontari, solasaldi luzeetan, nire abade zereginetara joaten nintzaionean. Ez ditut zehazki gogoratzen bere historioak, baina bai arlo guztietako gaiak erabiltzen genituela: gertakariak, esperientziak, Eibarko gorabeherak eta pertsonaiak, bere bizitzako zertzeladak. Ezagun zitzion bere izakera ekinkorra. Gustokoa zuen hitz egitea, bere eten gabeko hitz-jario patxaratsu, pausatu, lasaian. Kontu interesgarriak ziren beti, edo interesgarri bihurtzen zituen. Atseginez entzuten zitzaion.

"Zuzena. Danen errespetua eban. Arrazoitsua. Pakegizona. Bakiatik asko eruan behar ebala esate eban".

Orekatua, barea, Euskal patriarka zirudien. Kontseilu bat beti prest, baita iritzi arrazoitsu bat ere. Alderdi onari begira. Inorengatik ezer txarrik ez dela esan behar errepikatuz.

"Arratsaldian abadia, bai abadia, ondo juan abadia..." "Abadia" hitza tartekatzen zuen nirekin hitzegiterakoan, apaizarenganako errespetuaren adierazgarria bezala. Begirune haundikoa eliza-fede gauzetan. Eliza kutsuko filosofia, pentsakera, morala, bizikera eta giza baloreak oso bereak zituen, bizi egiten zituen. Elizkoia zenaren oroitzapenik ez dut. Eliztarrarena, bai. Besteekiko, ordez, ez zen berekoia, errespetu haundikoa baizik.

"Jende asko izan zan entierruan" diote auzokideek Gregorioren ospearen ohiartzun bezala. Eta hala izan zen. Herri osoa bildu zitzaion Azitaingo Eliza inguruan bere azken agurrean.

Gregorio ez zen edozein izan.

"ORBE"K EGINDAKO BERTSOEN GAINEAN

Xabier Amuriza

"Orbe" bertsolaria

Lau bertso sorta dira komentatzera noanak. "**SALBADORIARI**" bost bertso. "**ARRATERI**" bost bertso. "**GERRA ZIBILA**", hirurogeita hamabi bertso, eta azkenik "**LAS MODALIDADES DE LOS EIBARRESES**", hogeita bost bertso.

Hasteko nahiko harritzekoa da bi gairi eskainitako bertso kopurua: Eibartarren hogeita bost bertsoak, eta nola ez gerra zibilaren hirurogeita hamabiak. Gerraren kontra edo halako gertaera historikoen kronika balitz, luzetasun hori bidezko gerta liteke, gerra batek hainbeste gauza kontagarri sortzen bait du. Baina ez dira bertso historikoak, gogoetak baizik. Gerra osteko giro orokor, lapurreta, elkar saltze eta horrelako ardatz batzuren inguruan, prediku luze bat osatzen da, bertso asko oso elkarren antzekoak izanik, eta ideia berak berriturik. Badirudi "Orbe"k astiz egin zituela bertso hauek, lantzean bat eta denbora luzean, eta gero denak bertan utzi, ezer kentzeak pena emanda-edo. Baina segur asko luzetasun hori jakinez gainerakoa izango zen, gaiaren garrantzia, handitasuna nabarmentzeko.

Eibartarrei dedikaturiko hogeita bostak ere ez dira gutxi. Hor ere argi dago beretzat gai handia zela eta ezin zuela ikutu batzuk eginda bakarrik bertan behera utzi.

Bertso jarrien tradizioan kopuruari buruz tarte baten barruan malgutasuna nabari bada ere, gehienez baten halako standard bat. "Txirrita" dozena baten inguruan ibiliko da, eta hortxe nonbait besteak ere, beherantz maizago gorantz baino. "Orbe"k bertsoaren ulerkera monumentala dauka, agian elizkizun solemneetatik zetorkiona, agian Jesukristoren pasio-kantu luzetik, agian sermoi egituratik, edo beste gabe berak halaxe sentitzen zuelako.

Gaia

Gaiak ez dira asko eta hor daude: bat erlijiosoa, **SALBADORIARI**, bat lekuzkoa, **ARRATERI**, bat jendezkoa **EIBARTARREI**, eta bat girozkoa eta gertaerazkoa, **GERRA ZIBILA**. Gaien trataerak badu komuntasun bat: erlijioa eta morala. Horretan "Orbe" "euskaldun fededun"aren eredu litzateke, ez bakarrik eredu pasiboa, eragilea baizik. Izan ez ezik, izan arazi nahi du. Predikari sekularra esango genuke.

Ematen duen mezuan seguru aurkitzen da. Inolako zalantzarik ez dauka. Elizari buruz behin agertzen da halako salapen bigundu bat. Gerrosteko pobretasunaz ari dela dio:

**"Estraperluan erosteko dirurik
pobriak ez du eukitzen
da Eleizak ere ez da konbeniko ta
ez dio kasu aundirik egiten."**

"Ez da konbeniko" hori oso adierazgarria da. Hutsean ezin esan Elizak pobreak ez diola kasurik egiten.

Baina hori bai. **"Pobrea"** eta **"langilea"** aipamen etengabea da "Orbe"ren bertsoetan. Gerra osteko giroan jende pobrea hala engainatzeak eta lumatzeak min handia ematen dio. Bertso sorta hain luzearen azpi haria horixe da izan ere: nola jende gaisoa tranpa eta abusu guztien mende aurkitzen den.

Eibartarren bertsoak, eibartarrak goratzeaz gainera, haien kontra zebiltzan esamesetatik defenditzeko eginak dira. Eibarren, antza, dirua ugari samar zebilen, eta diruak ez daki ezkutuan egoten. Horrek ingurukoei inbidia sortzen die eta hortik datoz gaizki esanak. Zeharka edo kontratik bada ere, "Orbe" bapo baliatzen da eibartasunaz harrotzeko.

Errima

"Orbe"ren errima oso sinplea eta konplikaziorik gabea da. Gehiena deklinabidean oinarriturik, bertan ere ez darabil zorrotasun handirik. Ehunda zazpi bertsoen oinak honela amaitzen dira:

IAN = 13, KIN = 11, UAN = 8, UAK = 8, IA = 7, TZEN = 7, RI = 6, IAK = 4, TU = 4, ETAN = 4, UA = 3, NA = 3, TE = 3, NAK = 2, IKAN = 2, ZAN-SAN = 2, TZA = 2, eta beste guztiak bana: SO, IK, IO, UN, NAK, ZI, IÑA, AI, LA, RIK, NDU, ARA, ÑAK, ÑO, TIK, AGO, DA, eta DIRA.

Azken bi hauetan aditz horiek atzizkiak balira bezala jotzen dira errimarako, hots, ez dira potoak: "EGON DA", "IZAN DA", "JUAN DA". Hori bertso tradizioan nahiko normala izan da garai baterarte. "DIRA"ren kasua nabarmenagoa izanik, bi silaba bait ditu, "Orbe"k berdin hartzen du. Bertso bat honela errimatzen du "Ikusten DIRA...izan DIRA...bizi DIRA...ez DIRA...kontentatzen DIRA".

Errima bakoitzaren barruan, berez hala diren hitzak eta deklinabidean lokalismoen arabera aldatzen direnak lasai nahasten ditu. Esaterako: "batian", "mendian", "aldian", "guztian", "gaitian", non "batean" eta "gaitian" aldatuak beste hiru aldagabeekin nahasten diren. Beste adibide batzuk: "munduan", "inguruan", "lepuan", "kolkuan", "lekuan". "Lujua", "dijua", "estua", "disgustua", "errespetua". "Laboria", "beria", "borondatia", "ogia", "haundia"...etab. Tradizioan, bertso jartzaile entzutetsuek ez dute honelako nahasterik egiten, jarrietan behintzat, bapatean lizentzi hori nahiko zabal badago ere. Txirritak adibidez, "artian, urtian, partian, bitartian" jarriko ditu normalean bere hizkerako aldakinez, baina ez ditu nahastuko "tokia" eta "pakia" edo "lekua"

eta "lepua" adibidez.

Hizkera edo euskalkia

"Orbe"ren bertsoak gipuzkeraz jarriak daude, tradizio nagusiaren arabera, baina bere etxe hizkuntza eibarkera izanik, honek bizkaierarekin zerikusi gehiago dauka gipuzkerarekin baino. Hori bere bertsoetan garbi nabari da. Ez zituen bertsoak bere hizkeran jarri, eta bestalde ez zuen gipuzkera ere guztiz ondo ikasi.

Hor daude Eibarko forma asko: **seixa, baltzak, gitxitan, antza** (besteentzako "hatsa" edo "kiratsa") **deiola, berba, deu, jausi, leikian, deigula, emon, daukaguz, deizun, entzuntallieri** (entzuleei), etabar.

Horien artean aditz forma misto oso bitxiak daude: **daudete, zaiguz, lezakez, diguz, litekez...**

Forma hauek bizkaieraren eremukoei oso normal egingo zaizkie: jaku-jakuz, beraz, zaigu-zaiguz, leike-leikez, beraz, lezake-lezakez, dausku-dauskuz, beraz, digu-diguz. Bizkaierari ZKI artizki hori -dizkigu, zaizkigu, e.a.- oso arraro eta kontrako egiten zaio, Z bat azkenean erantsi eta hain errez pluraltzen ohituta egonik: dagoz, dakiguz, daroz, jatzuz, eidazuz, etab.

"DAUDETE" forma hori ere oso esangarria da. Nonbait "Orbe"ren belarriari "daude" ez zitzaion plurala iruditzen, edo ez zegoen oso ziur, eta TE atzizkia eransten dio. Badira Gipuzkoan ere "daudez" eta horrelako formak, errimatze komeni denean sartzen direnak, baina "Orbe"k ez du ezertarako komeni zaiolako egiten, hala ematen diolako baizik. "Dauka-daukate" beraz, "daude-daudete", edo horrelako zerbait.

Neu ere gogoratzen naiz "daude" hori itsatsita gelditu zitzaidala, lehenengoz entzun nuenean. Mutikoa nintzen, eta herrira etorri zen fraile napar batek hala esaten zuen eta gogoan dut asko txokatu zitzaidala.

Herriko abadearen etxean bazkari bat zen, eta denbora guztia "daude" hori zer izan ote zitekeen igarri ezinik eman nuen. Niretzat ezuste handia izan zen Euskal Herri guztian euskara berdina ez zela egiten jakitea. Ezustea, eta egia esateko, desilusioa ere bai.

Neurria

"Orbe"ren bertso jarriotan harrigarria da neurriari ematen dion malgutasuna. Bertso guztiak bost puntukoak dira. **"Salbadoriari"** eta **"Arrateri"** hamarreko

handian, eta **"Gerra zibila"** eta **"Las modalidades de los Eibarreses"** hamarreko txikian. Edo asmoa hala dirudi behintzat, neurria komeni zaion guztia luzatzen bait du, nahi duena esateko. Denak bost puntukoak izanik, agian azpian doinu bakarren bat izango zuen gidari. Hamarreko handietan oso inguruan dabil, ia zehatz esan liteke. Baina beste bietan hamarreko txiki ustekoek batzutan hamarreko handia ere labur uzten dute.

Guzti honen azpian auzi bat dago. Nola kantatzen zituen "Orbe" k bertso horiek? Zeren ez da dudarik kantatzeko egiten zituela, eta berak gutxienez kantatzen zituela. Eta segur asko neurri normala emateko moduan kantatuko zituen. Honetan bertsoaren neurria gehienez oso zorrotz hartu da, eta hala ohituta dagoenak nekez disimulatzen du, gaizki neurtzen duenean. Musika nota bakoitzari silaba bat aplikatu beharrene legea kantakera bat da. Badira beste kantakera batzuk -Orbek sarritan entzungo zuen gregorianoa, jotak, etab- beste lege batzuz dabilzanak. Silaba kontu zorrotz hori pixka bat askatzea edo malgutzea ez letorke gaizki, bapaterako batez ere.

Horretarako doinuak eta kantuaren kolorea ere hartarakoak beharko lirateke, eta neurtze zehatzari ezer kendu gabe, noski. Beste modalitate bat lez. Esakera malgutzeak esangaia asko aberastuko luke. Norbaitek esan lezake: "Eta zergatik ez biak batera, asko esan eta ondo neurtu? Gai denak hori egiten dik".

Antagonismoetan sartu beharrik ez dago. Poesia neurtua eta poesia librea ere hortxe bizi dira bakoitza bere abioian. Biak egiteko "gai denak" ere, malgutasun pixka batekin, asko esate hori asko zabalduko lukeela ez dago zalantzarik.

Esakerak eta baliabideak

Orain arteko guztia argigarri edo jakingarri soila izan denez, oraingo hau da "Orbe" ren gan interesgarriena. Zer esakera, irudi, adierazpide darabilen. Arretagarrien iruditu zaizkidanak honako hauek:

. **"Alperrarentzat tokirik ez da gu bizi geran lekuan."**

Jende fina eta langilea dagoela esateko kontrabide polita.

. **"Pobre zuzenari kosta behar zaio mundu hau pasatzen."**

"Mundu hau pasatzen" horrek badu bere indarra eta fatalismoa.

. **"Baña ez dago zer keجاتu hau horla behar bazan."**

Gerra kontestuan, bertso batean hainbeste miseria kontatu eta gero, azken puntu hori kontraste gogorra da: etsipenaren formulazio zerratua. Esamolde honek inpresioa egin zidan.

. **"Hamar da hamaika pezeta kilo garia, da hori baserrian, jakin behar litzakena da estraperluan zenbat kosta leikian."**

Hemen abusuaren adierazpen indartsua eta oso ironikoa egiten du.

. **"Radiua goian dutela eta zaragi ardoa beian askuak dabiltzaz horla orain baserrian gerra askorentzako ona izan da Españian."**

Oso adierazkorra da, garai hartako eza eta aurrerapen urria kontuan izanik. "Orbe"k ez zuen hori baliabide literariotzat asmatuko, ikusia deskribatu baizik, baina bi elementu hautatzen ditu dena kontatzeko, eta deskribapenaren sekretua hortxe dago: hitz gutxirekin gauza asko eta egoera osoa adierazi. Azkeneko **"gerra askorentzako ona izatea"** horrek ere badu bere sarkasmoa.

. **"Inun ez dago ondo kontentatzen ez dana."**

Esaera ximplea eta indartsua. Esanahi luzekoa.

. **"Gauza hoberik ez degu eramango mundu hontatik gurekin."**

Bertso honen amaiera hau ideia arrunta da, baina badu bere alderdia. Munduan nola bizi aholku on batzuren ondoren, horrela errematatzen da. Hila inork eramaten du, eta hori da guregan daukagun irudia. Hilak eurak zerbait eramaten jartzea, hor dago koska. "Orbe"ren buruan "arima" egongo da noski, eta hau bera joaten dela ikasi genuen, baina hala ere "eramate" aktibo horrek bere ikutua dauka.

. **"Irabazi ta gastatu umore onian sufritzen ere onak dira ez daukatenian."**

. **"Eibarrek entzute txarra dauka kanpuan gezurrari baloria ematen dien lekuan."**

Bi horiek oso esankorrek eta ironikoak dira.

. **"Baina berez ona danak gora ertetzen du gaizki bizitzako pertsonak ona ezagutzen du."**

Hemen bi esaera polit eta mamitsu daude, batez ere bigarrena.

. **"Irabazten artistak, gastatzen frankuak."**

Esaera hau eibartarren definizio benetan polita eta maitekorra da.

. **"Alperrik da eskatzia hemen igualdadia jakinduriak dauka fazilidadia."**

Hemen berdintasunaren filosofia topikoa jakinduriaren alde makurtzen du. Argumentu hau aurrera eramateak nahiko zeresan emango luke.

. **"Eibar asko ugaritzen du jente kanpokuak nunbaiten bizi behar munduan jaiuak."**

"Munduan jaiuak nonbait bizi behar" hori arrazoi latza da, gatazka asko sortzen badu ere.

Orain bi bertso osorik emango ditut. Bata eibartarren izakera kantatzen duena:

**"Eibartarrak danian ezagun
dabiltzan tokian
dirua bolsiluan
duten bitartian.
Sarri askotan kantatzen
tabernan da kafian
alkar konbidatutzen
batian da bestian
borondate ona ikusten da
eibartarren artian."**

Ez dakit eibartarrak edo eibartar "petoak" behintzat, erretratu honekin konformatuko diren, baina nik halaxe ezagutu ditut eta maitagarri egin zaizkit.

Bestea, gerrako bertsoen hogeita hamargarrena. Hona osorik:

**"Gaizki grabia egiten dionak
projimuari munduan
sekula ez du ordaintzen
behar dan moduan.
Alperrik apaizetara
konfesatzera juan
da penitentzia kunplitu
esaten dien moduan
gauza hura presente izango du
heriotzako orduan."**

Inpresiorik gehien bertso honexek egin dit "Orbe"rengan. Alde batetik mezua, eta bestetik eta batez ere indar literarioa. "Orbe"k entzungo zuen , ba, eta hala ikasiko zuen, pekatua ordaintzeko modu bat badela munduan: konfesioko sakramentu santua alegia. Ba, ez da nahikoa. Ematen zaion penitentzia zintzo beteta ere ez? Ba, ez! Orduan mundu honetan sekula ordaindu ezin bada, beste munduan nola ordaindu behar da? Ifernuan? Purgatorioan? Orduan zertarako da konfesioa? Kasu honetan ez dakit, ba, Orbe gurea Eliz Dotrinarekin oso bat datorren, gauza hauek ahaztu samar dauzkat baina.

Dena den, niri indar adierazkorra, literarioa ardura zait, eta horretan ez da dudarik, aurreko puntuetan jarritako ahalegin denak eta guzti ere, azkeneko **"gauza hura presente izango du heriotzako orduan"** hori tokatzen zaionak halabehar gordina daramala bizkarrean.

Hirurogeita batgarren bertsoan ere Jainkoari buruz dio:

**"Derrigor izan behar du
misteriosua
horren errez emateko pekatariari
zeruan lekua."**

Ez zen, beraz, Orbe hau oso barka zalea. Kontatzen dituen gerra osteko **"gaizki grabiak"** horiek ikusita, ez zen harrizkeoa izango duda hori sartzea.

Eta amaitzera noa esanez, Eibarren "Orbe"rekin bezala, herri bakoitzak izan dituen tokian tokiko emaitzak, apalak badira ere, ikertu eta bistaratuko balitu, Euskal Herri osoko kulturak asko irabaziko lukeela.

Xabier Amuriza

GERRA ZIBILA

1.

Mesede bat eskatzen diot
Aita betikuari
lagundu deiola nere
entendimentuari
berso batzuek jartzeko
oingo asuntueri
kalterik egin gabe
aldala iñori
gero kantatutzeko
nere laguneri.

2.

Asko errespetaturikan
agintariak
kantatu nai ditut nik
orain arrazoiak
badakigu enemigo asko izango
duana
beti egiak
arren kontra dabiltzalako
gaizki egilleak
baña izango al ditugu
anparatzalleak.

3.

Aspalditikan nago
zerbait begiratzen
obrak nola doiazen
erreparatutzen
oiñ zerbait aitortzeko
nago desiatzen
ez da erraza danentzako
ondo berba egiten
baña atera noia
egiak esaten.

4.

Gerra bat izan dala
mediante Españian
konfiantza galdu zaigu
alkarren artian
deskalabruak pasau dira
nazio gustian
orain alkar ikusi nai ez da asko
begien aurrian
ez dakit gauza au nolan
arreglau leikian.

5.

Gerra zibillak erten zuan
garagar illian
akabatzeko ustez
zortzi egunian
pentsaturikan gauzak

fede onian
baña lutzan segitu bear gero
ainbeste urtian
argatik orlako gauzak oiñ
emen daude gañian.

6.

Errespetorik gabe gauzak egiten
asten diranian
pakiak ez dau irauten
denpora luzian
emen ere ori pasatu zan
gerriaren aurrian
Eleizaren kontra
askuak asi ziran
baña zori txarrian
laister jausi ziran.

7.

Bi ejerzito daukaguz
gañian gurekin
bata Eleiza dauka lagun da
bestia armakin
errespeto aundia euki bearra
daukagu oriekin
gauzak pensau bear dira
beti buruakin
len ere ondo dakigu askok
zer dauan gerrakin.

8.

Aita ta ama negarrez etxian utzita
gerrara semiak
igual ezkonduak ziranak
familiar jabiak
alkar iltzen armakin jarri
kulparik gabiak
artarako jarriak
zeudeten frentiak
era artan etzuen balio
ezer arrazoiak.

9.

Soldaduak artu ta eraman
frentera eurekin
da ordena gogorretan jarri
diziplinarekin
da gero esan kunplitu bearra
dauala
formalidadiarekin
nor fiatuko da ba
emengo kontuekin
Jesukristok orlakorik
iñun ezuan egiñ.

10.

Bostgarren mandamentuak
jartzen gaitu kontuan
fediaren kontra ez deigula
iñor ill munduan
baña aspaldian gizon batzuek au
ez dute euki goguan
asarre bizia izan dutelako
beren sentiduan
millakak ill dirade
paradero bajuak.

11.

Gerrako asuntuan askok
artu dute parte
baita segitu ere
eurena egiñ arte
beñ lutzan asi ezkerok kontuak
dirade izaten
iñor galtzia beintzat al bada
ori korriente
okasio ortatik libre izan diranak
suertia euki dute.

12.

Gerrak baditu berakin
konsekuentziak
eriotza bildurgarri asko ta
destrozo aundiak
edozein klaseak artzen

ditu poderiak
gero aren esana egiñ bear
ondorengo guztiak
orduak igartzen zaio zenbat
balio duan pakiak.

13.

Gorrotuaren indarra
ibilli da fuerte
bengantza aundiak ere
askok egiñ dituzte
millakak karzeletan egon dira ta

ill ere bastante
kulpa gitxiko askok
negar ere egin dute
gaizki iñori egindako obrak
pagau bearko dute.

14.

Oso garratzak dira
oingo adelantuak
potentiak daudete
armamentuak
kañoi alkantze aundikuak eta
abiaziuak
projima galtzeko
preparatibuak
orra zer ekarri duan
gizonen talentuak.

15.

Uste gabeko gauza batzuek
gaude ikusitzen
txarrak gozatzen dabilzaz
onrauek sufritzen
geure denporan orlakorik ikusterik
ez genduan pentsatzen
borondatia ez bazaigu
zerbait kanbiatzen
pobre zuzenari kosta bear zaio
mundu au pasatzen.

16.

Pobriak eta zuzenak
dabilzaz penoso
bizimodua garesti
dutelako oso
gauzak itxuran pentsau dirala
uste arren
sarritan fracaso
edan gitxi egin bear da
jan ere kurioso
oientzat ere suertia orduren baten
izango da akaso.

17.

Argitasun askoko gentia zer dan
jakindu bear bazan
gerra osteko ibillera au
ikusi bearra zan
gauzak erraz artuta
gero jarri tasan
eurentzat ondo euki dezaten eta
pobriak jan ez dezan
baña ez dago zer keجاتu
au orla bear bazan.

18.

Moda bat atera zuten gizonak
beren pensamentuan
jabian permisarik gabe
terrenuak kalkulatzera jua
batzueri baju utzi ziozkaten eta
beste askori altuan
aldan geienera jo eta
beren konjuntuan
lenago guk orlakorik
emen ez genduan.

19.

Ez argirik dago ta
aiñ gutxi illunik
ez dago munduari aurretik total
igartzen dion gizonik
emen ere etzuan uste inok
orlakorik ikusterik
langillia alkantzau ezinda

konbeni zaion ogirik
jende goiko batzuek ez daukate
bekuan errukirik.

20.

Sei edo zazpi duro lau librako ogi
bat
bastante prezio
pobriak gauza oni
zala iristen dio
bizia sostentzia
askoren desio
aundiak txikiari
bultza egiten dio
ona izatiak bakarrik emen
oiñ ez du balio.

21.

Pobriaren fallua izan zan
gerraren aurrian
ogia etzuten apreziatzen
bear zan legian
baña ondo pagatutzen dute
juan dan aspaldian
berreun gramo ogikin pasatu bear
egun guztian
ez dakit gosiak geiago
nolan ill ez diran.

22.

Langilliaren esperantzak
dijoaz bajatzen
oraingo razionamentuakin
gaitza daukatelako bizitzen
estraperluan erosteko dirurik
pobriak ez du eukitzen
da Eleizak ere, ez da konbeniko
ta,
ez dio kaso aundirik egiten
orregatik askoren fediak
dijuaz gastatzen.

23.

Sarri egondu izan naiz
pentsatzen
sentidu txarrarekin
konfiantzarik ez dala euki bear
geiago iñorekin
nazio guztia beteta daukagu
estraperlistekin
kable bat egiña daukate
gaizto guztiekin
oiek ez dira bildurtzen
gerokuarekin.

24.

Asko dabiltzaz estraperluan
argi eta illun
ez dakit orlan bagoiaz zertzuk
ikusi bear ditun
argi guztiak egiñ zaiguz
alkarrekin lagun
pobriari kentzen diote eta
gero dirudunari emon
Jesukristoren dotriñan gauza ori
ez da kabitzen iñun.

25.

Aundiak asi ziran da
txikiak ere segitu
estraperlo onek asko
esnaratu gaitu
len pobre zeuden asko
egitiñ zaiguz dirutu
iñioiz multan jausiagatik
berriro ere jokatu
abuso danak pobriak emen
pagatutzen ditu.

26.

Gauzak jarri ezker
estututa neurrian
eziñ leike esan etxian
zer falta leikian
prendak ikusi ditugu saltzen
prezio aundian
amar da amaika peseta kilo garia
da ori baserrian
jakin bear litzakena da
estraperluan
zenbat kosta leikian.

27.

Bizimodu erraza emen
askontzat egon da
korajia euki duanentzat
egiteko propaganda
gezur mordo bat esan
gizartera juanda
aitortu urlia ere benetan
txarra izan da
dirua kendu bear zaio orri ere
len gure kontra zan da.

28.

Obligaziak daukaguz
estilo justuan
zerbait kargaturikan
kontribuziuan
zizak eta pagadak ere oso
gradu altuan
zallena berriz basarrikuarentzat
laborien entreguan
lan asko egitiñ bearra dauka
nekezariak
oingo situaziuan.

29.

Kontzienzia piska batekin
begiratzen duanak
ezin lezakez egin
emen pasau diranak
zenbatek egin ote ditu
onelako planak
norberak puesto on bat alkantzat-
ziagatik
iñori kendu famak
gauza oiek ordaintzen izango
dituzte
azken orduan lanak.

30.

Gaizki grabiak egiten dionak
projimoari munduan
sekula ez du ordaintzen
bear den moduan
alperrik apaitzetara
konfesatzera juan
da penitentzia kunplitu
esaten dien moduan
gauza aura presente izango du
eriotzako orduan.

31.

Jentiak badaukagu
naikua malizi
gerra kontuan besterik
ez degu irabazi
eskola txarra berez
egiten da ikasi
deklarazio txarrak egiten ere
geienak gera asi
lapurretan egiñ barik geiago iñor
nola leike bizi.

32.

Amar Mandamentuak danak
bear ditugula bete
apaizak eta frailliak
esaten digute
gauzak ondo kunplitiakin
beñere ez da kalte
baña zazpigarren
mandamentuarekin
asko dabilzaz aparte
bada ez bada bolsilluak
ondo bete arte.

33.

Lelengo Eleizara jua eta
gero lapurretan
zenbat ola dabilzaz
Españia onetan
formalidate gutxikin asko

gabilzaz era onetan
engañua sartu zaigu aurrera
alderdi askotan
gauza beldurgarria
auxe da benetan.

34.

Mundu au ez dala artu bear
diote benetan
ori entzuten gaude
aspaldi onetan
orla dala ta dabilzaz
eskuak lapurretan
danok jarriko bagiñake
pensamentu ortan
inferrua agertuko
litzakegu bertan.

35.

Soberbia nola nai
izango da pekatu
gaizki egiñak noizbaiten
bear du pagatu
pertsonek batzuek iñorgaitik
egiten dira kejaru
da norperak igual iñori kenduta

mundu ederra pasatu
orlakuak ikusten
gerade aspertu.

36.

Oiñ ikusten diran gauza guztiak
gaitza da sinisten
konbeni danik ere
etzait iruditzen
pertsonek on usteko asko
dabilzaz
baztarrak engañatzen
alde batera esan eta
bestera kunplitzen
orregatik konfiantza guri
ez digu ezer serbitzen.

37.

Bi dotriña egon dira
ogei gizaldian
serbitu izan dutenak
mundu zabalian
bata da Kristorena ibilli dana
formalidadian
bestia Jesus Iskariotena
ori beti maldadian
ori aumentau zaigu
asko aspaldian

38.

Geienak daukagu ontzat
Kristoren Dotriña
baña norperak kunplitzen
dauka zeregiña
berez daukagu askok
txarrerako griña
erraza da egiten
mingañakin panplina
baña kostatzen dana da beti
obra onezko azaña.

39.

Gauza asko jakiten du gizonak
denporiarekin
tratazen dualako
klase askorekin
oiñ ere asko dabilzaz
aprobetxazen
iñon izardiarekin
orlakuak zenbat dauden
eziñ geinke jakin
ondo beldurtuta gaude gu
on usteko txarrekin.

40.

Diru berri jentia
dabilzate alai
munduan gozatutzen
astegun eta jai
orraztu ta jantzi ondo
jan da edan zer nai
da norperia ez danarekin iñoiz
aprobetxatu ere bai
pikardian dabillenak
au ez du entzun nai

41.

Griña txar bat daukagu
geienok geurekin
ez konforme egotiarra apainduta
daukagunarekin
zenbat ote daude sufritzen
enbidiarekin
aprobetxatu naian
inon osasunekin
baña ez dago zer gozaturik
norberia ez danakin.

42.

Askuak artu ditu
lujuak bendian
pobriak ikusten dira apainduta
aberatsen klasian
nik ez dakit langilliak gauza ori
nola egiñ leikian
kanpuan alegre dabitaz baña
asarre asko etxian
ori ez dator ondo
nere iritxian.

43.

Luzimentuan jartzen dira
orgullo aundiakin
bizi izateko ustez
banidadiekin
baña ez dago ezer
arrokeriakin
pobriak ez dauka zer konparatu
aberatzarekin
bestela bizitza onik
eziñ leike egin.

44.

Gurasuak nai ez izan arren
umiak lujua
era ontan gazte asko
ortara dijua
gero lana egiñagatik
bizimodu estua
familietan ere igual
iñoiz disgustua
orrela galdutzen da
askon errespetua

45.

Gu ez gera kejatzen
ondo jastiakin
danori gustatzen zaigu
ibiltzia traje ederrakin
baña lelengo akordau bear dana
da
bizimoduarekin
tratau bearra daukagu
batak bestiakin
konfianzarik ez dago iñun
kondukta txarrakin.

46.

Danok euki bear deguna da
langilliook goguan
ez degula abusau bear
beñ ere lujuan
jazkera ibilli bear degu
tokatzen dan moduan
dirua sobratzen bazaigu
gorde bolsilluan
famak orla izango ditugu
gabiltzan lekuan

47.

Iñor ikusten badute batzuek
menus jantzirikan
despreziatzen dabiltzaz
aldamenetikan
eurak jaso dirala
pentsaturikan
da munduan ezpalitzake bezela
persekuziorikan
lujosuetan ez dago
umildaderikan.

48.

Radiua goian dutela eta
zaragi ardoa beian
eskuak dabiltzaz orlan
oraiñ basarrian
lan asko egin bearra bai baña
ostantzian bizimodu onian
len beian zeuden asko oiñ
jarri dira goian
gerra askorentzako
ona izan da Españian.

49.

Urez betetako esnia
saldu projimuari
kasorik egin gabe
kontzientziari
edozer gauza txar egin da
bildu dirua ugari
da gero meza ateratzera jua
Urkiolara
San Antoniori
ori etzaio tokatzen
Katolikuari.

50.

Nok pentsatuko zuan
gerraren aurrian
basarritareri utziko ziotela
libertadian
gauza txarrak saltzen kalekueri
prezio aundian
eta segitu dute gañera
denpora luzian
diruakin bolsilluak askok
ondo bete artian.

51.

Oraindik ere batzuek
daukate illetia
baña oiek barrutik
ezagutzen dia
diru ta ondasunekin
ainbeste moldau dia
baña oraindik ere geiagorena
daukate enbidia
sekula ez da betetzen
zenbaiten arkia.

52.

Basarrietan ere pobriak
bastante ikusten dira
ez da arritzekua
lenago ere izan dira
baztar eskasetan ere
asko bizi dira
suertiak ere danentzat

berdiñak ez dira
baña erretzen sarritan eurak
kontentatzen dira.

53.

Konformidadia da
aberastasuna
osasunan urrengo
munduko ondasuna
ori da gure begiz
ikusten deguna
sekula ez da asetzen
asko nai duana
iñun ez dago ondo
kontentatzen ez dana.

54.

Oingo agintariak daukaguz
eskuma aldekuak
Jesukristoren Dotriña ikasten
ibillitakuak
kulturadunak eta
ejenplo onekuak
Eleizarekin ere
asko debotuak
baña erria ondo gobernatzen oiñ
emen daude kontuak.

55.

Askok pensatzen degu
zerbait badaguala
gizonez gañetikua
Sobrenaturala
gure begiz ikusten ez dana
Sobrenaturala
Kristau geranok pentsau bear
degu
nola edo ala
txarrentzako kastigua
segurua daguala.

56.

Jesukristoren itza da
benetan faboria
esaten du emateko
bakoitzari beria
alkarri izan deiogula
borondatia
da iñor engañatu gabe norpere
izardiz
billatzeko ogia
bestela egingo degula
pekatu aundia.

57.

Jesukristok predikatu
zuan penitenzia
da bearrezkua zala esan gañera
zerbait sufritzia
baña oiñ askok nai dutena da
errez bizitzia
norperak lan gutxi egin da
inori asko kentzia
orla uste dute askok
zerua alkantzazia.

58.

Iñor ezdeilla egondu
onelan pensatzen
edozer gauza eginda dala
zerua alkantzatzen
alperrik da ibiltzia
sarri konfesatzen
andik ertendakuan badabill
projimua galtzen
Jaungoikua arteza da ta
ez du iñork engañatzen.

59.

Naiz dirala aberatsak
da igual pobriak
estudiatuak eta
eskolarik bagiak
danok daukaguz jarrita
Jaungoikuak legiak
amar mandamentuetan
daude ipiñiak
oiekin ez du zerbitzen ezer
faltsua izatiak.

60.

Numero aundia daukagu
Azion Katolikan
txarrik ez degu esaten
guk onagatikan
Jesukristoren Dotriñan
daukagu jarririkan
ez egiteko iñori norperak
nai ez duanikan
baña ori ez da kunplitzen
emen oraindikan.

61.

Lenengo mundu au aberats da
ondo pasau ta
gero ere zerua
askoren esperantza
orrelan dijua
sarri pentsatu izan det nik
borondatetsua dela Jaungoikua
derrigor izan bear du
misteriosua
orren erraz emateko pekatariari
zeruan lekua.

62.

Pobriari laguntzeko da
persona ondrauen itza
baña ortik gañera
askuak gabiltza
norperak belar onak jan eta
bestieri elbitza
utsa kantidade on bat

Ilegatu balitza
aspaldiko ejemplo on asko
alperrik dabilta.

63.

Juaten gera Eleizara eta
begira jenteari
lujua ta arrokeria
ikusten da ugari
oso fede gutxikin asko

Kriston Dotriniari
da despreziua egiten
zuzentasunari
au baño itzal geiago zor diogu

Jaungoikuaren Etxeari.

64.

Eleizetan gabiltzan guztiok
bagiña
fede onekuak
beste arranke bat eukiko luke
Kriston Relijiuak
baña askuak gabiltzaz
badaezpadakuak
da nola azken onik eman ez duan
gauza faltsuak
danori kontuak artuko diguz
gure Jaungoikuak.

65.

Batzuek esaten dute ez dala
Jaungoikorik
baña berba oiekin ez daukat nik
konformidaderik
itxasuan dabiltzaz ainbeste ur
gelditu barik
eguzkia ikusten degu ainbeste ur-
tian
beti argirik
gauza oiek ezin litekez izan
jaberikan barik.

66.

Jesukristoren irudia ikusten degu
toki askotan
oñak eta eskuak gurutze bati
josita iltze gogorretan
gu salbatziagatik jarri zana bada-
kigu
paradero orretan
askok sinisten degu
gauza ori benetan
baña orren ardurarik ez dabil
orain ere
on usteko txarretan.

67.

Bastante askori entzuten diet nik
dirua dala Jaungoikua
oientzat ere bertso bat
kantatzera nua
Salbian errezatzen degu mundu
au
dala destierrua
dirudunantzako ere badago
disgustua naikua
bat billatzia izango litzateke ele-
gantia
naigaberik bakua.

68.

Toki askotan sartu naiz ni baña
oso fede onian
zerbait zuzenaguak
izandu gaitian
iraun dezagun aurrera
ejenplo onian
da egiñ bearrak kunplitu
aldala formalidadian
eriotza orduan
salbatu gaitian.

69.

Pekataria geranok
segitu errezuari
mesediak eskatzen
Jaungoiko Altsuari
da aldamenian segitu
artez Eleizari
da erruki pixka bat izan

pobre zuzenari
orlan lagunduko diogu
gure animari.

70.

Zerbait pentsatu ta nai det nik
benetan itz egiñ
esanaz onak izan bear degula
lagun urkuakin.
da enemiguari ere

ez kalterik egiñ
da sarritan akordatu
gure Jaungoikuarekin
gauza oberik ez degu eramango

mundu ontatik gurekin.

71.

Jesukristoren ama
Birjiña Maria
errukiorra zerana
parerik gabia
badakizu daukazuna
birtute aundia
eskatu iozu Semeari
guretzat miserikordia
zeruan gozau dezagun
eternidadia.

72.

Asko erregutzen dizugu
Jaungoikuaren Ama
gu pekatari on alde
egin deizun lana
urreratu gaitezen
Jaungoikuarengana
esperantza badaukagu zure
bitartez
salbatuko gerana
betiko ondo jartzen da
zeruan sartzen dana.

"LAS MODALIDADES DE LOS EIBARRESES"

1

Bertso batzuek jartzeko
Eibar ta eibarta'rari
pentsamentua zaio
etorri Orberi
esta e'ras antzematen
gauza guztieri
baña on'ra eman bearra dago
ona dan e'riari
nere iritxia esango diot
entzuntalliar.

2

Eibar ezagutzen det nik
berrogeta amar urtian
zerbait ibillirikan
kale ta basarrian
segitu duena gentiak
estilo berdiñian
irabazi ta gastatu
umore onian
sufritzen ere oso onak
eztaukatenian.

3

Gauzak artez pentsatsen
egoten da lana
zuzen esango det ustez
pasatutzen dana
Eibarren egon ezker
taillerretan lana
abundante ibilliko da
jana ta edana
au da lengua ta oingua
eibartarren plana.

4

Eibartarrei gustatzen zaigu
geienai gauza onak
ondo da aprobetxatzia
posible duenak
dirua irabazten du emen
lana egiten duanak
zertako ibilli Eibarri
kendu naian denak
danak gezurtatzen ditu
bera ona danak.

5

Eibarrek entzute txarra
daduka kanpuan
Guesurrai baloria
ematen dien lekuan
federik ez degula esateute
bear dan moduan
gurekin konforme eztagoana
obe billa jua
akordauko da txarrauakin
trataturakuan.

6

Eibarta'rok fedia daukagu
pertsone onen gizan
Kriston segitzailliak
au bear du izan
orregatik jartzen gera
belauniko Eleizan
eta Jaingoikoaren etxiari
errespeto izan
azkenian gure animak
salbatu ditezan.

7

Eibartarrak bizi nai dogu
Zuzentasunakin
badakigu azken txarra dauana
engañuarekin
biotzez pentsatsen deguna
esanaz mingañakin
da tratatuaz zuri ta gorri
berdin da beltzekin
Zerua alkantzau dezagun
umildadiakin.

10

Erri danetan daudete
txarrak eta onak
au errez ikusitzen du
bistia duenak,
eztaukagu zer aintzat artu
guztien esanak
sinistu bear ditugu
egiak diranak
iñok bajau nai dute
eurak txa'rak diranak.

8

Eibar bajatzeko gustua
askok izan du
baña berez ona danak
gora ertetzen du,
Eibarrek zer erri dan
berak esaten du
beñ emen sartutzen danik
ezin leike kendu
gaizki bizitako personak
ona ezagutzen du.

11

Eztago ondo jardutzia
iñor kritikatzin
eiñ gutxi persona oneri
kondutia galtzen
pekatariari falta
e'raza da billatzen
batzuek iñor gaizki ikustian
egoteira gozatzen
borondate txa'rekuak
or dira ezagutzen.

9

Eibarrek jarrita dauka
txarren koloria
berez izan ez arren
iñork ipiñia
arrazoiaren kontra
dabill enbidia
zuzen da garbi egia
esatera noia
biotz onekua da geiena
eibartar gentia

12

Eibarri askok eman bea'ra
daukate meritu
makiñabatek emen
kuartuak eiñ ditu
astian lana egiñ eta
jaian dibertitu
inguruko e'riak ere
onek moldatzeitxu
Eiba'ren enemiguak
au eziñ sufritu

13

Eibarta'rak ditxa ederbat
badute berekin
bia'rerako orduetan
lana ga'ratx egin
e' respet aundia eduki
batak bestiakin
jornalero ta ugazaba
danak alka'rekin
Eiba'ri pakian utzi
bizimoduakin

14

Irabazten artistak
gastatzen frankuak
meritu auxe dauka
gente eibarkuak
albidadekuak
alka'ri laguntzen ere
borondatetsuak
elegantiak dira
eibarta'ren kontuak.

15

Eibarta'rak danian ezagun
dabiltzan tokian
dirua bolsilluan
duten bitartian
sa'ri askotan kantatzen
tabernan da kafian
alkar konbidatutzen
batian da bestian
borondate ona ikusten da
Eibarta'ren artian.

16

Eibarta'rak doiazzenian
armakin kazara
batzuek erbi ta ollagor
bestiak txoritara
esperantza aundiakin danak
leku banatara
ibillibat eiñdakuan
gero tabernara
Eibarta'rak gozatzen dute
modu askotara.

17

Fabrikantiak Eiba'ren
doiaz ugaritzen
nunbait saldu erosian
ondo dute ertetzen
makiñaria ta talle'rak ipintzen
dirade saiatzen
len pobre zeuden asko
dijuaz dirutzen
Eiba'ren industriak
ondo du produzitzen.

18

Naiz dirala langilliak
igual patronuak
Eiba'ren badaude gizonak
buru onekuak
lana ondo egiten ere
gusto aundikuak
gero ori ezagutzen du
danian komertziuak
diru asko emateio Eiba'ri
gente extranjeruak.

19

Tallar bat badaukagu Eiba'ren
escuela de armería
lanian artutzeko
abilidadia
alpe'rik da eskatzia emen
igualdadia
jakinduriak dauka
fazilidadia
geruago au'rerago doia
Eibarko e'ria.

20

Eiba'ren egiten dira
lan klase bikañak
beloziperuak eta
josteko makiñak
kazarako armak eta
dibujuak fiñak
adelantuak billatzen
eiteira alegiñak
erakusten du gauza asko
bizitzaren premiñak.

21

Asi Malzagan eta
Ole'riaraño
ondo bizitziari
bazaio kariño
pobriak geiago izan a'ren
aberatsak baño
gorputzak apaintzen ere
badago enpeño
lujua ikusten da beintzat
geiago len zan baño.

22

Guziok gera anaiak
Adan da Evagandik
Eibarta'rok ezgera kejatzen
senidiagatik
badakigu mobitu bear dana
bizimoduagatik
familia itxura baten
sostentziagatik
Eibar ortarakua da
oiñ baño lenagotik.

23

Eibar asko ugaritzen du
gente kanpokuak
nunbait bizi bear
Munduan jaiuak
bizitza ondo eramaten
daude emen kontuak
aiñbat iausten badira Eiba'ren
alboe'rietakuak
baña berdiñ estimatzen dira
persona on'raduak.

24

Eibarko istoria
kantatua dago
gaizki ezer esan badet
barka eske nago
E'ri aundi da oraiñ
txikia zan lenago
lanian gautxian da ibillian
gusto aundia dago
au kenduko balitzake, Eibar
orduantxe akabo.

Eskribiturik daude
Eibarko izkerak
berba batzuek erderaz
bestiak euskeran
guk onela ikasi genduan
gazte denporan
be'rira mudatzeko
ezgaude epokan
entendituko zendun
zer esandu detan.

BERTSO BERRIAK GREGORIO "ORBE"K JARRIAK

"SALBADORIARI"

1.

Bertso berriak jarriak ditu
Orbek intenzio onian
kantatuzeko bere laguneri
Salbadore egunian
jakinduria gutxitxo daukat
ori nago jakiñian
deskuidatuzen oso erreza da
toki aundietan sartzian
Aita Betikuak barkau deidala
mundukuekin batian.

2.

Eguna pasa goiz partetikan
ertenak gero etxian
familiakin enteratuta
konforme egon deitian
naigaberen bat izan ez deigun
atzera bueltatuzian
pake santua gustatzen zaigu
guri gabiltzan tokian
destierru au pasatziarren

umildanzia guztian.

3.

Salbadoriaren irudia daukagu
emen Kiñarra ballian
lenago egindako Ermita baten
mendi tontorran gañian
ingurukuok bisitatu deigun
Beran eguna danian
auspezturikan jarri gaitzen
Salbatzallian aurrian
Kristandadiak iraundu dezan
kristau leialen artian.

4.

Estudiorik ez daukat baña
esango ditut egiak
laguntzen badit sentiduetan
Jaungoikuaren graziak
sermolariei entzunda nago
Salbadorian legiak
Bere ordiaz jarririk daude
apaizak eta frailliak
mundu danian zabalduzko
Kriston Dotriñari atiak.

5.

Jesukristoren Dotriña ederra
emen daukagu geurekin
au konserbatzen religiosuak
asko egiñ dute alegin
ainbeste aldiz entzun degu ta
segitu nai degu orrekin
ala ta ere erortzen gera
sarritan pekatuakin
bear den bezela mundu au
pasatzen
ba dago naikua zeregin

6.

Egi garratzak esan bearra
dago puntuazuan
zer pasatzen zan adierazteko
oiñ ogei gizaldi munduan
enredo aundi bat oso aurretik
zeuan lurrian da zeruan
motibuekin Aita Betikua
asarretuta zeguan
gauza guztiak zuzendutzero
Semia bialdu zuan.

7.

Salbadorian eguna da gaur
illa seixa agostuan
pentsa dezagun Jesukristo onak
gugatik zer egiñ zuan
lana egiñaz ogeita amairu urte

mundu ontan pasau zituan
milagro asko ere begien bistan
sarritan egiñ zituan
Bere eriotzakin zeruko atiak
iriki egiñ zituan.

8.

Zeruko atiak itxita zeuden
pekatuaren kargakin
Adan eta Ebak paradisu
egiñ zuten deskoiduakin
Jaungoiko Altsua errukiturik
linbuan zaudetenekin
ainbeste urtian gustorik gabe
beti illuntasunakin
goi erreñua libratua izan zan
Kristoren Pasiuakin.

9.

Apostoluak amairu izanik
bat txarra danen artian
bere maisua saldu zuena
diru batzuren trukian
Jesus maitia on utza zana
Judasek ondo zekian
laztan batekin entregau zuan
bere etxaien artian
gauza txarragorik ez da pasatu
lurbira onen gañian.

10.

Biziozua errez jausten da
pekatuak bidian
pentsau baño ez dago diruagatik
zertzuk gauza egiñ diran
Jaungoikua ta Gizona zana
zebillen
pekatarien artian
azotatu ta josia izan zan
gurutze baten gañian
ezin leike esan zitalkeria
noraño llegau leikian

11.

Salbadoriak gu salbatzeko
egiñ zituan lanekin
arritu egiñ leike akordatzian
bere sufrimentuekin
esku ta oñak josi ziozkaten
oso iltze mardulekin
eta buruan koroi bat jarri
urratzeko arantzekin
ala ta ere Jesus umillak
eraman pazienziakin.

12.

Enbidiaren gorroto txarrez
zitalkeria gañera
Jaungoikuaren Seme bakarra
kondenau zuten iltzera
martiriuaren ikustiarren
jaso ere bai Gurutzera
utza izan baliz pekatari bat
gu danok geran antzera
au akordatzian kristau geranok
asko beldurtutzen gera.

13.

Etsai gaiztuak beren indarrez
deabruekin batian
Salbadoria ill egin zuten
Kalbarioko mendian
lapur gaizto bi jarri ziozkaten
ezker da eskubiko aldian
eguzkia ere illundua izan zan
ia instante batian
pekatuaren mantxa garratza
zer dan akordau gaitian.

14.

Penosua izan zan Salbadoriak
eraman zuan bizitza
sarri entzun degu ganau aska
baten
nola egin zuan jaiotza
mundu onetan izandu danik
itzaltzuena eriotza
pentsau dezagun nola egongo zan
Bere Amaren biotza
ala ta ere pekatariok sarri
onekin aztuta gabiltza
15.

Esker ugariak eman bearra

daukagu Salbadoriari
gure animen salbaziua
iritsi zigun jaunari
biotz onakin aldan geiena
segitu errezuari
lagun urkuari borondate ona izan
kalterik ez egin iñori
gure animak zeruan sartzeko
biderik onena da ori.

16.

Errespetau izan alde daneri
da eman bakoitzari beria
au da Jesusek jarraitzeleori
ipiñi zigun bidia
danen gañetik adoratzeko
Jaungoiko altsu potentia
nor bere izardiz irabazteko
eguneroko ogia
au egiten duanak gozauko duala
zeruan eternidadia.

17.

Gure denporak aurrera doiaz
aspaldi gaude ikusten
erbeste onetan bizi luzerik

iñork ez du konserbatzen
emen eskutau bearra daukagu
bestian argitu gaitzen
gure aurrekuak nola juanak diran
jarri gaitzen pentsatzen
noble ibillita ia geraden
zeruko erreñuan sartzen.

18.

Batzuek esaten dute ez dauala
ezer
mundu au akabautakuan
ez esan da obe ikusi arte
eskutuan zer dagan
barkaziua eskatzen dute
geienak asken orduan
martiri ere asko dira illak
nunbait zerbait delakuan
umil doianak azertauko du
paraje peligrasuan.

19.

Jakinik gaude Jaun bat dala
zeru ta lurren jabia
ezer ezetik dana egiña
au da abilidadia
gure begien gañetik dago
altasun izugarria
adierazten ez da emen erraz
zeiñ geran txarraua ta obia
diruarekin naastua dabill
era ontan askon fedia.

20.

Jakinduria balitzateke
ona izateko naikua
bastante askok argitasunez
beteta dauke burua
biak batera adoratu nai
dirua eta Jaungoikua
eiñ ezindako lana asitzia
beti da alperrikakua
bide ortatik doianantzako
urruti egongo da zerua.

21.

Jaungoikuaren asierarik
ez dago estudian
argitasuna franko izan arren

eskolantien buruan
entzun zazute oingo bertsuan
Orbek zer ezaten duan
fedea bizia degun Kristauok
au eskau dezagun munduan
Salbadoriak salba gaitzala
eriotzako orduan.

22.

Eskutukorik ez degu ikusten
gure begien bistakin
orrez gañera pentsau bear degu
ditugun sentiduekin
señalerik asko daukagu emen
itxaso ta legorakin
eguzkia ta illargia ere
ainbeste urtian argiakin
zerbait ba dala uste degunok
akordau gerokuakin.

23.

Guk ere zerbait fede izan da
etorri gera onera
gure pekatuen barkaziua
Jaunari eskatuzera
Sazerdotiak eskeni duan
Meza Santua entzutera
errezau ere zerbait egin degu
fralliarekin batera
salbatutzia seguru daukagu
bide ontan juaten bagera.

24.

Bastante asko esan det baña
ezaitezte inor keجاتu
emen bakoitzak pentsau bear
degu
zeiñ bideetatik jokatu
pekatariok sarri askotan
egiten gera deskoidatu
bide zuzenari albora utzita
gaiztakeritik segitu
alakoren baten Jaun betikuak
danok juzgatuko gaitu.

25.

Abertentzia jarri nai det nik
zuekin eta nerekin
Salbadorian ejemplo onetan
segi deigun alkarrekin
ardura aundia euki dezagun
anima salbatziakin
eternidadia luzia da ta
sarri akordatu orrekin
Jaunak kriatu ginduzen eta.
danok nai gaitu berakin.

ARRATE'RI

1.

Arrate ontatik Bizkai aldera
dago Kalamu mendia.
Garo ugari, iturri ederrak,
aberatsa bai tokia;
belarrak fiñak ardientzako,
sega leku egokia.
Au ikustian kanpotarrak ere
guziak arritzen dia.
Uda azkenian basarrikoentzat
atsegin an bizitzia!

2.

Arrate aldiian lur onak daude
baltzak eta indartsuak;
erpill gutxikin gauza on asko,
gitxitan diran lakuak.
Falta pixka bat berekin dute:
aukeran aldapatsuak;
muga asko ere derrigor bear
lautuko baira soluak,
legorak larri artutzen ditu
diralako azaltsuak.

3.

Lanan bitartez bizi gerade
geien samarrok munduan.
Begira nolan ibiltzen geran
asko Arrate inguruan.
Lurra jasoaz beti goraka,
zestu galanta lepuan,
sañak tiraka, amasa larri,
antzaz ugari kolkuan.
Alperrarentzat tokirik ez da
gu bizi geran lekuan.

4.

Zorioneko gure Arrate
inguruantzat jarria.
Jainko altsuak aukeratua
Birjiña Amantzat tokia.
Kristau geranok euki diogun
alkarri borondatia,
alde batera utzita bizi
gorroto-arrokeria,
an zero goian izan dezagun
beti-betiko pakia.

5.

Bertso bakar bat Eibar'i ere
bear diot bai kantatu:
merezi duan erria da ta
egitearren altxatu.
Ainbeste milla persona gaude,
danok gobernatzen gaitu;
lanan bitartez ainbat famili
egiaz dira goratu.
Au añakua beste erri bat
¿nun ote leike billatu?

* "Eibar" aldizkarian argitara emandakoak. Orijinalak ez ditugu topatu

Liburu hau Xabier Amuriza eta Andoni Egañak aurkeztu zuten Eibarren
1992ko azaroaren 26an.

1.000 ale eman dira argitara